

Az erdélyi és a moldvai magyarság

Juhász Géza Péter

Romániát földrajzi, vallási és történelmi szempontból is alapjában véve két részre kell osztani. A Havasalföldet és Moldvát magában foglaló keleti ill. az Erdélyt, a Partiumot és a Bánságot magában foglaló nyugati részre. Ezeket a Kárpátok hegyvonulata élesen elválasztja egymástól.

A továbbiakban a nyugati részt a tágabb értelemben vett Erdély néven említem.

A keleti részt szinte kizárólag ortodox vallású román nemzetiségűek lakják, míg Erdély, a vallási és nemzetiségi sokszínűség hazája. Az ortodoxon túl itt katolikus, református, unitárius, evangélikus és zsidó vallásúak élnek. A nemzetiségeket vizsgálva elmondható, hogy a jelentős helyi történelmi múltra visszatekintő, de ma már minimális lélekszámú népesség (szászok, svábok, örmények, zsidók) mellett Románia legnagyobb nemzeti kisebbséget alkotó magyarok nagyrésze Erdélyben él. Ebben a cikkben röviden a romániai magyarok ill. a sorsukkal szorosán összefonódó Erdély történelméről, s elsősorban jelenlegi helyzetéről és kilátásairól esik szó.

Erdély a 10.század végétől a középkor végéig a Magyar Királysághoz tartozott, majd a 16. század második felétől több mint egy évszázadig Erdélyi Fejedelemség néven a magyar fejedelmek gyakorlatilag önálló államként kormányozták. A 17. század végétől a Habsburg Birodalom tartománya volt, nagyfokú autonómiát élvezve. 1867-től több mint fél évszázadig az Osztrák-Magyar Monarchián belül Magyarország szerves részét képezte, s csak 1920-ban az első világháborút lezáró Trianoni békeszerződés következtében csatolták Romániához.

Így került az 1910-es népszámlálás szerint mintegy 1.662.000 magyar nemzetiségű lakos, akik az össz. Erdélyi lakosságnak 32%-át alkották közel 1000 éves magyar vagy magyar befolyásoltágú kormányzást követően Havasalföld és Moldva 1867-es egyesülésével létrejött fiatal Romániához.

Erdélyben a legutóbbi népszámlálás szerint a lakosságnak már csak 19,6%-a vallotta magát magyarnak s szembetűnő, hogy a Románia lakosságára jellemző sajnálatos népességfogyás (-5,1%), a magyarok körében kiemelkedően drasztikus (-11,7%).

A magyarok jelenlegi helyzetének megértéséhez feltétlenül át kell tekinteni a magyar nemzetiségű lakosok területi elhelyezkedését. Több szempontból is érdemes a romániai magyarok helyzetét a többsmagyarság és szórványmagyarság fogalmakkal megközelíteni.

Amikor Erdély Romániához került még lényegesen több tájegység és város volt többségében magyarok lakta. A helyzet azóta, részben a Ceausescu éra idejére tehető különféle intézkedések pl. a szándékosan, főként havasalföldi és moldvai román lakosok betelepítése következtében, részben a már említett kedvezőtlen népesedési viszonyok miatt alakult így.

kép 1, a Caucescu időben közel sem gazdasági érdekek miatt vízzel elársztott székely település, Bözödújfalú templomának maradványa

Ezek következményeként a tömbmagyarság tárgyalásakor szinte már csak a székelyeket lehet kiemelni. Az erdélyi magyarok mintegy 40%-át kitevő székelység még ma is szinte homogén, a románokkal nem vagy alig kevert nemzetiségi szigetet alkot Erdély szívében. A Hargita, Kovászna, ill Maros és Brassó megye egy részét magában foglaló területet gyakran Székelyföldnek is nevezik.

kép 2, Székelykapu a székelyföldi Csíkmadarason

Lényegesen kisebb területen, s ha nem is a székelyföldi 90-95%-os aránnyal, összemérhetően, de a jelenlegi magyar határ szomszágában, Bihár megye ÉNY-i részén is beszélhetünk (még) egy kisebb, többségében magyarok lakta nemzetiségi szigetről.

Erdély minden további magyarok lakta területét a szóránymagyarság jelzővel illelhetünk. Ez nem azt jelenti, hogy nincsenek az említett területen kívül települések ahol többségében vannak a magyarok, hanem azt, hogy ma már jól elkülöníthetően, több 10 000 fős többségi nemzetiségi szigetet máshol már nem alkotnak.

Mind a tömbmagyarságnak, mind a szóránymagyarságnak megvannak a sajátos gazdasági és társadalmi problémái.

Értelemszerűen az identitástudat megtartása a szóránnyvidékeken sokkal nehezebb. Ezeken a területeken már minden magyar gyermek kiskorától kezdve szinte anyanyelvi szinten beszél románul, de egyre kevesebb az iskola ahol magyart is tanítanak. A szülők gyakran, vélt vagy valós problémákat találnak abban ha gyermekük többségi román környezetben magyar iskolába jár, s nyílt vagy burkolt nyomás nehezedik arra aki magyarul beszél, tanul vagy tanít... Évről-évre egyre kevesebben beszélnek, olvasnak vagy írnak magyarul.

Manapság talán a legismertebb, szórványmagyarok körében élő személyiség a dévai Bőjte atya. Az egyik legjelentősebb gazdasági recessziót felmutató vidéken él és tevékenykedik, ahol társadalmilag jelentősen leszakadó szülők mellett román és magyar gyermekek sokasága él igen rossz családi körülmények között, gyakran nyomorban. A ferences szerzetes itt alakított, szinte a semmiből árvaházat és neveli, oktatja, magyarul tanítja a gyermekeket. Számtalan vád, többek között a gyermekek "elmagyarosításának" vádja is érte őt. Példamutató, ahogyan ezekre a vádakra reagál:

"A magyarítás vádjára egy erdélyi mondással felelnék: ha egy szekér előtt két ló van, az jobban halad, mint amelyiket csak egy húz. Ha valaki két kultúrában, két kultúrkörben, két nyelvben otthon van, akkor az csak gazdagságot jelent. Nem jelenti azt, hogy én ki akarnék valami mást kapálni az ő szívéből, s helyette valami magyarságtudatot ültetni, hanem azt szeretném, hogy mind a két érték az övé legyen." Bőjte atya tevékenysége példaértékű, de a szórványmagyarság általános helyzete nem ad okot a bizakodásra.

Ha a szórványmagyarság sorsánál a nyelvvesztés található a leginkább kiemelendőnek, a tömbmagyarság esetén a negatív gazdasági diszkrimináció a legfontosabb. Ha elutazunk Romániába különösebb összefüggések keresése nélkül tényként állapítható meg, hogy Székelyföldön az utak minősége messze elmarad a román átlagtól. A gazdasági beruházások töredéke jut csak a nagyrészt magyarok lakta vidékre, jogosan vetődik fel az igény, hogy legalább az itt befizetett adókat ezen terület fejlesztésére fordítsák, de a tendencia nem ez.

Természetes ugyanakkor, hogy a magyarok lakta területek gazdasági kapcsolatai az anyaországgal a legerősebbek. Ez főként a turizmusra, vendéglátásra igaz, de néhány nagyobb magyarországi érekeltségű cég is elsőként ezeken a területeken veti meg a lábát s úgy terjeszkedik Románia további vidékein. Jól követhető ez a legnagyobb magyarországi bank vagy olajipari vállalat esetén is, melyek kezdetben a határ mentén, majd Székelyföldön terjeszkedtek, mára viszont nagyon sok, tisztán románok lakta városban is jelen vannak.

A kultúra szempontjából elmondható, hogy a meglehetősen rossz körülmények ellenére is életképes tudott maradni pl. a kolozsvári vagy a nagyváradi magyar színház, számtalan magyar nyelvű napi és hetilap kapható, sok erdélyi magyar író könyveit olvassák határon innen és túl is. Fájdalmas ugyanakkor, hogy a megállapodások, ígéretések és hitegetések ellenére a kb. 1,5 milliós erdélyi magyarságnak egyetlen állami támogatású magyar egyeteme sincsen. Létezik ugyan magyar alapítványi egyetem, de több mint elvárható lenne, hogy az 1872-ben I. Ferenc József által alapított magyar tannyelvű, majd 1959-ben a román Babes egyetemmel összeolvasztott Babes-Bolyai néven híres kolozsvári egyetemből ismét kiválhasson a Bolyai magyar egyetem, vagy kezdetben legalább a Babes-Bolyain belül néhány önálló magyar kar formájában működhessen. A jelenlegi helyzet szerint a kolozsvári egyetemet Európában egyfajta nemzetközi, multikulturális egyetemként próbálják beállítani, miközben, összhangban a multikulturalitás hírével magyar nyelvű táblákat 2006 november 22-én kifüggesztő magyar oktatókat az egyetem elbocsátotta állásukból. Ezt az ellentmondást kommentálni nem szükséges.

Cinikusnak mondható, az a főként szélsőséges román politikustól elhangzó ellenérv, hogy a magyarországi románoknak (a legutóbbi népszámlálás szerint a magyarországi románok száma kb. 10.000 fő) sincsen saját egyetemük.

Mint a bevezetőben is említésre került, Erdély a vallási sokszínűség hazája is. A nemzetiségekkel ez olyan összefüggést mutat, hogy, a magyar nemzetiségűek

katolikus vagy protestáns, a románok pedig ortodox vallásúak. Ez csak hangsúlyozottan általában igaz, hiszen mindkét oldalról találunk kivételeket. Elmondható, hogy mind a szórvány mind pedig a tömbmagyarságot is sújt egy különös jelenség, mégpedig az ortodox templomok indokolatlan mértékű építése és terjedése. Elsőként feltétlenül le szeretném szögezni, hogy Erdélyben is nagyon komoly hagyománya van az ortodox vallásnak és kultúrának, sőt sokakat lenyűgöznek pl. a Máramaros megyében található régi ortodox fatemplomok. Viszont Erdély bizonyos, évszázadok óta katolikus vagy protestáns vidékein egyszerűen nincs keresnivalója a vasbeton elemekből összetákolt sem a kultúrális, sem a táji képbe nem illeszkedő ortodox templom-monstrumoknak. Az ortodox egyház meglehetősen hatékony terjeszkedési politikájának következtében került és kerül 100%-ban magyar katolikusok és protestánsok lakta településekre előre legyártott elemekből összetákolt román ortodox templom. Ezekkel sokszor érkeznek papok, szerzetesek s nagyon rövid idő alatt változik meg a tisztán magyar és katolikus vagy protestáns település a statisztikai kiadványokban katolikus és ortodox, magyarok és románok rakta településre.

Székelyföld, a vallás és a magyar nemzeti tudat tekintetében feltétlenül ki kell emelni egy Európában is egyedülálló, eredetileg kizárólag vallási, ma már csak részben vallási indíttatású, részben a magyar nemzet karizmatikus találkozóhelyéül szolgáló Csíksomlyói búcsút. Az esemény kapcsán egy középkorra visszanyúló győztes háborút lehet felidézni, de Csíksomlyó (Schomlenberg) egy ősi Mária-kegyhely is egyben, melyhez számtalan csodatételt kötnék.

A több évszázados múltra visszatekintő, Pünkösdkor tartandó búcsún az utóbbi évtizedben minden évben rendszeresen 4-500 százezer ember vett részt. Főként székelyföldi és anyaországi magyarok, de tekintettel arra, hogy az utóbbi években már rendszeresen eljönnek a különböző távoli országokba (Kanada, Ausztrália, Németország...) szétszóródott magyarok is, egyfajta magyar világtalálkozóként is definiálható. Különös hangulatot ad az eseménynek, hogy a "magyar világtalálkozó" az anyaország határától mintegy 600 km-re, egy többségében magyarok lakta vidéken zajlik.

kép 3, Székelyföld szívében, Csíksomlyón minden pünkösdkor, vallásos búcsú keretében 4-500 százezer katolikus magyar gyűlik össze a világ minden tájáról

A cikkben eddig nem esett szó a magyarok körében sem mindenki számára ismert romániai magyar népcsoportról, a moldvai csángómagyarokról. A Moldvában (tehát a Kárpátokon túl!), ott is főként a Szeret és Tatos folyó vidékén élő legendás eredetű katolikus magyar népcsoport igen sajátos kultúrájával és népviseletével egy valódi kuriózum mind a néprajzosok, mind pedig az érdeklődő hétköznapi emberek számára. Könyveken át lehetne taglalni eredetüket, népzenejüket, viseletüket, különleges magyar tájszólásukat, jelenlegi helyzetüket és problémáikat, küzdelmüket a magyar nyelvű misézésért és oktatásért de legfrisebb és leginkább hiteles forrás talán az lehet, ha szó szerint idézzük Basescu román elnök 2006. december 18-án a Román Parlamentben elhangzott beszédének releváns részletét:

"A kommunista rendszer asszimilációs politikájának drámai következményei voltak a moldvai csángók helyzetére vonatkozóan is, egy olyan magyar nyelvet használó közösség, amely hozzávetőlegesen 60.000 főt számlál, Bákó és Neamt megyékben él. A moldvai csángók erőszakos asszimilációjának első kísérletei még a két világháború közti időszakból erednek, mely folyamatban a Római Katolikus Egyháznak komoly szerepe volt. A csángók nyelvi asszimilációjának elősegítése a Katolikus Egyház számára az Ortodox Egyházba való beolvasztás elleni harc eszköze volt. Ezen politika következményeként a moldvai csángók nem részesülhettek anyanyelvi misézésben és oktatásban."

Hihetnénk azt, hogy ha politikailag ilyen magas szinten elhangzott a csángómagyarok helyzetének feltárása, akkor bizonyára érdemi intézkedések történetek olyan alapvető jogok biztosítására, mint az anyanyelvi misézés lehetősége, vagy az asszimiláció elleni küzdelem pl. az oktatáspolitikai támogatásán keresztül, de ez egyelőre nem így van. A már EU-hoz csatlakott Romániában a hívek határozott kérése ellenére a mai napig egyetlen moldvai csángómagyar településen sincs magyar nyelvű misézés, mindennaposnak mondható a misézésért kiálló hívek burkolt vagy nyílt rágalmazása és megalázása.

Egy főként magyarországi és erdélyi magyarok által támogatott alapítvány ugyan némi eredményt ért el az iskolán kívüli magyar oktatás szervezésében és lebonyolításában, de ez a mind Románia mind pedig a magyarság számára szinte csodaként megmaradt kulturális érték sajnos túlzás nélkül mondható, hogy végnapjait éli.

kép 4, moldvai csángómagyar leányka a csíksomlyói búcsún

kép 5, moldvai csángómagyarok csoportja

Az egész cikk összefoglalásaként elmondható, hogy szinte lehetetlen a romániai magyarok helyzetéről optimistán nyilatkozni. A természetes fogyást csak fokozza az elvándorlás drasztikus üteme. A hosszú távú megmaradásra némi esélyt adhatna a székelyek területi autonómiájának kiharcolása, de amíg -mint azt a magyarországi 2006-os és 2007-es események is igazolják - az ideológiailag, politikailag sok régi EU-s állampolgár számára elképzelhetetlen megosztottságú anyaország legalább a határon túli magyarok ügyéért nem képes egységes véleményt megfogalmazni, egységesen kiállni, addig a romániai magyarok csak magukra számíthatnak helyzetük javítása érdekében.

A dévai Bőjte atya munkásságát már elenyésző kisebbség nézi Romániában rosszállóan, s ha optimistán tekintünk a problémákra akkor elmondható, hogy bizonyára eljön Romániában az a nap amikor újra lesz állami magyar egyetem s talán az elkövetkező években a moldvai csángómagyarok is magyar nyelven hallgathatnak misét, de tény, hogy a népességfogyás tekintetében az idő nem a romániai magyarságnak dolgozik...

Juhász Géza Péter
Geográfus
2007, január